

Deining in drie generaties

Over een scheepsramp en zijn gevolgen

Toespraak van Meindert Schroor (Leeuwarden) naar aanleiding van de zeeliedenherdenking op Terschelling, 27 oktober 2007

Ars longa, vita brevis. Vrij vertaald: de spullen blijven, het leven duurt slechts kort. Toen ik mijn in 1996 overleden vader Johannes Schroor eens op de man afvroeg wat hij zou hebben gestudeerd als hij de kans had gehad, gaf hij zonder aarzeling als antwoord: geschiedenis. Hoewel ik wist dat hij een sterke historische belangstelling had en - zoals zovele van zijn generatiegenoten - met name voor de Tweede Wereldoorlog, was ik niettemin verbaasd over dit antwoord. Die verwondering vloeide voort uit het feit dat hij erg 'opruimerig' was en als het oude spullen en persoonlijke voorwerpen van vroeger betrof altijd placht te zeggen: 'at ik er nyt meer bin goaist alles mar fut'. Immers, zo vervolgde hij in onvervalst Stadsfries 'ik kom nog oppe merk terecht'. Mijn moeder en ikzelf die veel 'bewaarderiger' zijn, konden hem daar doorgaans van weerhouden.

Van minstens een voorwerp was er iets wat hem weerhield afstand te doen. Het waren de schoentjes van zijn jonggestorven oudere zusje Eegje. Bij elke opruiming kwamen ze stevast boven water, deze schoentjes die waren aangepast aan de voetafwijking van het jonge kind dat ook overigens met een zwakke gezondheid kampte. Met die schoentjes kwamen bij hem herinneringen boven die uitermate pijnlijk waren en die hij, tegenover mij althans, nimmer expliciet verwoordde. Naarmate ikzelf ouder wordt groeit het besef hoezeer de ramp met de loodsschoener – nu 82 jaar geleden – van invloed is geweest op zijn en indirect ook op mijn leven. Daarover zo meteen meer.

Het verhaal over de ramp met de loodsschoener *Terschelling en het Vlie No. 2* op 25 november 1925 is duizenden malen verteld en tientallen malen beschreven, onder andere door mijzelf met de afstandelijke blik van een professioneel historicus. Vorige week werd ik door een van de weinige nog levende tijdgenoten gebeld, de negentigjarige Bertha Lieuwen-Klijn. Zij woonde toen als zevenjarig meisje op Vlie, waar haar vader torenwachter was en diens broer op dat moment eveneens wacht had, hier 'op 'e toer'. Daar zagen ze de schoener, waarop een derde broer en een zwager van haar vader plus twee volle neven, tussen huizenhoge golven in een vergeefs gevecht met de zee ten onder gaan. 'Se binne fersûpt' ging het al snel door het dorp. Verdrongen in een zee die als weinige zeeën zo druk wordt bevaren en met al zijn ondiepten tegelijkertijd zo gevaarlijk is.

Zojuist sprak Rein Strikwerda over de kleingeestigheid die tot uiting kwam in het schrijnende, formalistische optreden van de overheid jegens de 'vermoedelijke weduwen'. Nederland op z'n smalst! Mijn oma, Aafje Nagel (1899-1960) behoorde niet tot de vermoedelijke weduwen, het lichaam van haar man was dan tenminste gevonden. Er bleef echter genoeg drama over, zeker in haar geval. Geboren te Harlingen in 1899 als dochter van de gemeentelijke vuilnisophaler Johannes Nagel (1872-1955) en Betje Oorthuis (1871-1958) was zij de oudste van de vier kinderen die van de in totaal elf overbleven. 'Opoet het dur seven naar ut kerkhof brocht', heette het in de familie. Aafje was tegen het einde van de Eerste Wereldoorlog als dienstmeisje op Terschelling bij de loodsc commissaris in de kost getreden en had daar Meindert Schroor (1897-1925) leren kennen. Meindert was een zoon van Heert Meindert Schroor (1874-1961) en Eegje Spits (1875-1948), de oudste van twaalf kinderen waarvan we de laatste nog levende, Hester (Heske, 1912-2006) vorig jaar december ten grave hebben gedragen. Meindert was een flinke vent zoals er trouwens zoveel waren in die tijd, die op zijn handen het want inkloem. Houten schepen en ijzeren kerels. Op zijn vijftiende maakte hij in 1913 de eerste teelt mee, als jongste tegen een weekgeld van f. 5,- op de *VL 146 Hendrina*. Van 1915 tot 1920 voer hij eerst als matroos

en later als bootsman op zes grote reizen – en onderbroken door de militaire dienst – met schepen van de KNSM naar onder andere de Levant, Noord-Amerika, West-Indië en Zuid-Amerika.¹ Met zijn reizen had Meindert voor zijn ouders een huis in de Frethoek (Westerbuurtstraat) bijeen gevaren. Vervolgens trad hij in dienst van het Loodswezen op Terschelling. Daar trouwde hij op 1 december 1921 met Aafje en betrok met haar een woning in de Eschauzierstraat, naar de voorletters van de naamgever 'in de Pierre Louis'. Op 2 augustus 1922 werd hun eerste kind geboren, Eegje geheten, naar goede eilander traditie als eerste kind genoemd naar een van de ouders van de vader. Het meisje had een zwak gestel, falende nieren, horrelvoetjes en andere vergroeiingen, maar was helder van verstand. Op 30 januari 1924 kwam mijn vader Johannes als tweede kind ter wereld. Zo stond daar een gelukkig gezin met twee piepjonge kinderen, man en vrouw respectievelijk 28 en 26 jaar oud, de man loodskwekeling der 2de klasse en hard op weg naar een vast en voor die tijd 'upper middle class' inkomen. Ogenschijnlijk nog ver vóór de bloei van hun leven.

Tot het noodlot toesloeg. Het lichaam van mijn grootvader werd zeven weken later ('in zwemmende houding' zoals het verhaal in de familie ging) 13 januari 1926 op Engelsmanplaat gevonden. Het werd thuis opgebaard achter een gordijn en de kleine Eegje die steeds naar 'ta' had gevraagd wist nu zeker dat vader nooit meer terug zou keren. Nog geen twee weken nadat een droevige menigte de daags erna zijn lichaam op een besneeuwd kerkhof aan de voet van de Brandaris ter aarde had besteld, overleed het meisje zelf op 29 januari 1926. Een dag later werd mijn vader twee jaar oud.

Het moet voor mijn grootmoeder een onbeschrijflijk drama zijn geweest. Terwijl de familie op het eiland nog jarenlang treurde om het verlies van een oudste zoon en broer, die zich door zijn daadkracht onderscheidde en nu vanwege zijn vroege dood haast mythische proporties aannam, keerde Aafje met haar twee jaar oude zoontje Johannes ontgoocheld terug naar haar geboorteplaats Harlingen. Daar wachtte haar voornamelijk een leven van zorg. Zorg voor haar ouders, waarvan zij nauwelijks met haar moeder door 'één deur kon en zorg voor haar broers Johannes (Hanke) in Harlingen en de zwaar astmatische Arie in Amsterdam en hun gezinnen, waarvan zij – hand aan de ploeg en 'warber as altied' – steeds weer 'aan het rakken' was. Mijn vader bezorgde zij echter een onbekommerde jeugd, deze 'kreaze, struise' vrouw, die ondanks verschillende aanzoeken nimmer hertrouwde. Geregeld ook was zij te vinden bij familie op het eiland en bij eilander familie in Amsterdam. Haar zoon, een vrijbouter was steeds bij de Harlinger haven te vinden en nam geregeld zeelieden van de 'Londenboaten' mee naar huis aan de Westerstraat bij het Dok.

Zoals elke rechtgeaarde Terschellinger wilde mijn vader naar zee. Oma had er met haar kleine weduwepensioen, dat één maal in de drie maanden werd uitgekeerd, het geld niet voor. Daarom meldde zij zich kort voor het begin van de oorlog bij de burgemeester van het eiland met het verzoek om een geldelijke bijdrage uit het Ondersteuningsfonds opdat mijn vader naar de zeevaartschool zou kunnen. Ze werd er op een uiterst hautaine wijze ('Gelden?, Gelden? Er zijn geen gelden!') afgescheept. Het woord Ondersteuningsfonds werkte nog jaren later als een rode lap bij mijn vader. Voor hem bleef het bij het diploma machinebankwerken op de Ambachtsschool. Direct na de Duitse capitulatie meldde hij zich aan als vrijwilliger om tegen Japan te vechten. Het werd vanwege Hiroshima en Nagasaki – na een opleiding in Groot-Brittannië, zijn tweede grote liefde – vier jaar Nederlands-Indië. Terwijl mijn vader op Java zat gebeurde er op het eiland meer wat hem altijd dwars is blijven zitten. Toen grootmoeder Eegje Spits in april 1948 overleed werd zij – tegen zijn zin - bijgezet in het graf van haar zoon Meindert en kleinkind Eegje. Ook werd het huis aan de Frethoek, dat nog door zijn vader bijeen was gevaren, op naam van een inwonende, jongere

¹ Van 5 maart 1918 tot 6 juni 1919 als milicien ingedeeld bij Korps Pontonniers en Torpedisten te Gorinchem.

en toen nog ongehuwde broer gezet. Dit alles leidde bij mijn vader tot een zekere onthechte verbittering wanneer dergelijke zaken ter sprake kwamen.

Na terugkeer uit Indië trad mijn vader in dienst bij het Loodswezen als motordrijver. In de zes jaar dat hij daar heeft gewerkt heeft hij zo'n beetje iedere standplaats gehad, behalve Terschelling of Harlingen. Hijzelf weet dat wel eens aan zijn voor die tijd vrijpostige weigering om tijdens het sollicitatiegesprek antwoord te geven op de vraag naar zijn politieke voorkeur. 'Mijn vader is in dienst van Hare Majesteit verdrongen en ik heb vier jaar in Indië opgeknapt', alsof dat niet voldoende was. In 1956 hield hij het voor gezien bij het Loodswezen. 'Ik fersúp oek noch un kear, krekt as myn fader' placht hij te zeggen als hij na vaak twee weken storm en deining op de kruispost boven Schier terugkeerde in zijn laatste standplaats Delfzijl.

Op de wal kwam hij aan het werk bij de zuivelfabriek CCF in Leeuwarden. Ik heb mij er altijd over verwonderd hoe hij in staat was om het uit te houden tussen de vier muren daar, voor een belangrijk deel omringd door kleingeestige lieden, waar hij met zijn vrijheidslievende, eilander hart en Harlinger jeugd zo'n uitgesproken hekel aan had en dat sentiment ook regelmatig tegen ons uitsprak. Maar de behoefte aan zekerheid, te verklaren uit de hiervoor geschetste gebeurtenissen, overheerste bij hem. En ze werd bovendien nog versterkt. Toen mijn ouders in 1959 van Harlingen naar Leeuwarden verhuisden was mijn oma al ziek en naar weldra bleek ernstig. Volkomen uitgeleed aan kanker verliet zij in september 1960 op 61-jarige leeftijd een voor haar alleszins ellendig leven, waarvan zij desondanks het beste had gemaakt. Als kind van vier jaar hoor ik haar nog uit de bundel van Johannes de Heer spelen op haar zorgvuldig in termijnen betaalde harmonium met een mengeling van verdriet, geloof, hoop, melancholie en de zee die al deze elementen in zich verbindt. Mijn vader, die altijd enigszins een schuldgevoel had gehouden omdat hij zijn moeder, zoals hij vond, na de oorlog vier jaar alleen had gelaten, was kapot. Bij de begrafenis van zijn tragisch bij een berging om het leven gekomen oom Oep Starrenburg enkele maanden later (december 1960) kwam hij – precies op de helft van zijn leven - halsoverkop van het eiland, naar men onterecht dacht met hartklachten, maar in werkelijkheid overmand door emoties.

Het leek wel of hij sindsdien alleen nog maar op safe speelde en eerlijk gezegd, geloof ik dat ook wel. Zo klein als zijn gezin was, zo groot was zijn familie. Hij was gek met veel van zijn neven en nichten, ooms en tantes op Terschelling. En zo af en toe kwam die oude zeemansgaard boven, zoals toen hij ineens begon te schiemen. Het had iets aandoenlijks, want zulke praktische basiskennis zou hem als jongen ongetwijfeld door zijn vader (mijn oud-ooms en oud-tantes Schroot waren stuk voor stuk zeer handig en zelfredzaam) zijn bijgebracht. En volgens mij wist hij zichzelf af en toe ook geen raad met zijn zoons. Mijn meest dierbare herinnering aan hem gaat terug naar de strenge winter van 1963 toen ik als achtjarig jongetje met hem van Leeuwarden langs Kurkemeer, Tietjerkstervaart en Groote Wielen schaatste en de Solex waar ik achterop bij hem de provincie doorkarde en wij beide in stromende regen – het zal 1966 zijn geweest – bij de oude zuivelfabriek van Bartlehiem schuilden. Mijn liefde voor het Friese landschap dateert uit die tijd. Mijn passie voor de geografie gaat nog verder terug. Op mijn vierde wist ik dat ik iets met aatlassen wilde. Ik weet nu waar het vandaan komt: hier. Natuurlijk vermoedde ik al wel zoiets, hoewel ik op mijn 24ste in eerste instantie niks zag in een afstudeerscriptie over de visserij of 'all places' Terschelling. Het werd niettemin mijn eerste boek.

Toen ik mij op m'n veertigste begon af te vragen waarom het mij geen enkele moeite koste steeds nieuwe onderwerpen over Friesland, Groningen en dergelijke aan te pakken, waar anderen in een of enkele specialismen bleven hangen, schoot mij ineens de eeuwenoude eilander bestaanswijze in gedachten. Van de hand in de tand. Dit moest gesublimeerd zeemans- of althans juttersgedrag zijn. Naarmate het aantal publicaties voortschreed,

groeide bij mij tevens het besef dat ik de eerste van drie generaties was die min of meer bereikte wat hij wil. Mijn opa verdronk, mijn vader is nooit dat geworden wat hij wilde worden. Zo lijkt het met mij allemaal te zijn goed gekomen, inclusief de Elfstedentocht en Terschelling.

En toch knaagt er iets. Nog afgezien van de vroege dood van mijn opa Meindert Schroor die zowel mijn vader, noch ik ooit hebben gekend. Inderdaad gekend, want zij die hem kenden en hebben meegemaakt zijn zo goed als alle overleden. Zijn vrouw, mijn oma overleed, toen ik vijf was, voor en aler ik haar de vragen zou kunnen stellen die ik ongetwijfeld zou hebben gesteld als zij ze al niet spontaan zou hebben verteld. Het aan de wal wonen hielp evenmin mee. Want wat weten we over hem? Hij was zeer handig, uitermate behendig (op zijn handen het want in), af en toe opvliegend (iemand met een bijl achterna zitten) en zelfs muzikaal (trekzak). Ikzelf voel het gemis wellicht het sterkst wanneer ik iets met mijn handen moet doen, iets technisch. Mijn vader die weliswaar een technisch beroep had, had daar welbeschouwd niets mee. Praktische kennis van vader op zoon was hem niet bijgebracht en daarmee mij evenmin. Zelf heb ik dat altijd als een groot gemis ervaren. De wanhoop die ik – vraagt u mijn vrouw maar eens - uitstraal als ik iets moet repareren. Op het consultatiebureau is aan mijn beide dochters - ze zijn respectievelijk bijna achttien en elf - verteld dat ze niet langer zullen worden dan 1,65 meter. Dat is respectievelijk bijna tien en twintig centimeter korter dan mijn vrouw Klazien en ik. Dankzij het monsterboekje weten we niet alleen dat Meindert Schroor blond was, blauwe ogen had, maar ook nog geen 1,65 meter mat. Zo blijft je afkomst, dit prachtige eiland in die weerbarstige zee in jouw genen en in die van je kinderen zitten. En zijn dode voorwerpen als een monsterboekje en een paar schoentjes de stille getuigen van een afschuwelijk drama.